

СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ З ТОЧКИ ЗОРУ ПАРАМЕТРИЧНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ СИСТЕМ

Статья посвящена рассмотрению проблем системного отображения политического процесса в свете методологического аппарата параметрической общей теории систем. Построена система уравнений на языке тернарного описания, характеризующих систему политического процесса.

The article is devoted to consideration of problems of political process representation in the light of methodological appliance of the parametric general theory of systems. The system of equalizations in language of ternary description, describing the system of political process is developed.

В сучасній науці зазвичай не викликає сумнівів системність багатьох політичних явищ, до яких ми відносимо й власне політичний процес. Обґрунтуванню системності саме політичного процесу ми присвятили спеціальну роботу [4].

Різноманітні системні аспекти політичного процесу неодноразово ставали предметом уваги багатьох вчених, таких, як Т. Парсонс, Д. Істон, П. Сорокін, У. Ешбі, Р. Акоф тощо [12, 13, 15, 17, 18]. В той же час, при вивченні політичного процесу як системи, варто було б скористатися можливостей не лише системного підходу, а й тих засобів, що надаються різноманітними варіантами так званої загальної теорії систем. В силу ряду причин, про які буде сказано далі, особливої уваги, на нашу думку, заслуговує той варіант загальних теорій систем, який має назву параметричної загальної теорії систем, що був започаткований й досі розробляється школою А. І. Уйомова.

Отже, метою даної роботи є визначення та розгляд системи політичного процесу у світлі термінології та методологічного апарату параметричної загальної теорії систем (ЗТС).

Слід нагадати, що необхідність створення загальної теорії систем виникла внаслідок того, що була доведена недостатність механістичної схеми ізольованих причинних ланцюгів обмежених систем, особливо для біологічних наук і практичних проблем, поставлених технікою і соціальною організацією багатьох суспільств другої чверті ХХ століття. Філософське обґрунтування можливості створення загальносистемного світобачення дав в 20-х рр. ХХ ст.

А. Уайтхед у своїй філософії "органічного механізму" [19]. Одним із головних засновників загальної теорії систем вважається Л. фон Берталанфі. Серед вітчизняних вчених, що стояли у витоків побудови методологічного апарату загальної теорії систем, слід назвати А. І. Уймова та А. Ю. Цофнаса. Великий внесок у розвиток та популяризацію методології загальної теорії систем здійснили російські вчені В. М. Садовський, В. А. Лекторський, І. В. Блауберг та Е. Г. Юдін.

З розвитком біології, а також психології стало очевидно, що існують певні математичні поняття і моделі, які не можливо застосувати до об'єктів, досліджуваних у фізиці і хімії, і які в той же час можуть бути застосовані до явищ психологічних та соціальних наук [11, С. 40 – 41; 1, С. 35 – 36]. Стала також очевидною структурна подібність, ізоморфізм таких моделей, побудованих для різних областей; при цьому в центрі уваги виявилися проблеми порядку, організації, цілісності, телеології тощо, які традиційно виключалися з розгляду в механістичній науці. Прибічникам застосування цих понять і підходів, які, по суті, і були об'єднані у рамках загальної теорії систем, представлялося, що в цьому сенсі соціальні науки перевершують фізику як зразок "точної науки".

Характерним є твердження Л. Франка відносно тих можливостей загальної теорії систем і спорідненого нею напряму – кібернетики, що відкрилися в середині ХХ ст.: "Упродовж довгого часу поняття цілеспрямованої поведінки і телеології асоціювалися з таємничою здатністю до самовдосконалення, або досягнення мети, або з кінцевою причиною, зазвичай надлюдського або надприродного походження. Для того, щоб просунутися у вивченні явищ, наукове мислення повинне було відкинути таку віру в мету і усі телеологічні поняття заради строго механістичного і детерміністського погляду на природу. Ця механістична концепція міцно затвердилася після того, як було доведено, що в основі Всесвіту лежить дія безликих часток, рухомих навмання, безладним чином. Зважаючи на множинність цих часток виникають порядок і регулярність статистичного характеру. Безперечний успіх цих понять і методів у фізиці і астрономії, а пізніше і в хімії, задав лінію розвитку для біології і фізіології. Цей підхід до проблем живих організмів був посилений аналітичною схильністю західноєвропейської культури і специфікою використовуваних нами мов. Наші дослідницькі традиції і наші наукові мови із строгими значеннями їх термінів спонукають нас підходити до усього, що

ми вивчаємо, як до складеного з окремих дискретних частин або чинників, які ми повинні спробувати ізолювати і розглядати як потенційні причини. Інакше кажучи, в цьому випадку ми маємо справу з проблемами аналізу відношення двох змінних. Сьогодні ми є свідками пошуків нових наукових підходів, нових і багатогранніших понять і методів, що дозволяють розглядати організм і особу як ціле. Поняття телеологічного механізму, в яких би різних термінах воно не виражалося, є спробою позбавитися від цих застарілих формулювань, які тепер нам здаються неадекватними, і створити нові і більш плідні концепції та ефективнішу методологію для вивчення саморегульованих процесів, систем і організмів, що самоорієнтуються та осіб, що самоспрямовуються" [14, Р. 78].

Отже, важливими засадами загальної теорії систем є наступні положення. По-перше, ідея про можливість побудови певного вербального відбитку природної чи суспільної реальності навіть за відсутності, і, власне кажучи, внаслідок такої відсутності, чіткого формалізованого, або ж математизованого відображення даної реальності. Причому висловлюється впевненість в тому, що таке вербалізоване, хоча й певним чином формалізоване відображення реальності буде більш інформативним та чи не єдино можливим засобом наукового вивчення надзвичайно складної реальності у порівнянні із математизованими підходами. Як стверджував Л. Берталанфі, "вербальна модель краще, ніж відсутність моделі взагалі або використання математичної моделі, яка при насильницькому насадженні фальсифікує реальність. Багато теорій, що отримали величезний вплив в науці, є нематематичними за своїм характером, а в інших випадках математичні конструкції, що лежать в їх основі, усвідомлюються пізніше і охоплюють лише окремі аспекти відповідних емпіричних даних (як в теорії відбору)" [1, С. 46].

По-друге, базова ідея про наявність у кожній системі певного ієрархічного порядку. Така ієрархія проявляється як в "структурах", так і в "функціях". На думку Л. Берталанфі, "загальна теорія ієрархічного порядку є найважливішою складовою частиною загальної теорії систем. Принципи ієрархічного порядку можуть бути сформульовані у вербальній мові. ... Проблема ієрархічного порядку тісно пов'язана з питаннями еволюції, ароморфозу і міри організації; останню, мабуть, неможливо адекватно виразити ані в енергетичних термінах (ентропія), ані в термінах теорії інформації (біти). Кінець кінцем динаміка і ієрархічний порядок можуть представляти собою одне й те ж" [1, С. 50].

Як відомо, в розвитку концепцій загальної теорії систем було кілька різних напрямів, найбільш загальний характер серед яких мали напрями, започатковані Л. Берталанфі та У. Р. Ешбі.

Згідно концепції Л. Берталанфі, при побудові загальної теорії систем слід послідовно розглядати різноманітні системи, що наявні у світі – в межах наук, що ними займаються – фізіологічних, психологічних, політичних тощо і таким чином будувати окремі загальні теорії для фізіологічних систем, соціальних систем, політичних систем тощо [1; 12; порівн.: 9].

На думку У. Р. Ешбі, при побудові загальної теорії систем слід починати з розгляду "усіх систем, що можна помислити", а вже потім обмежувати характерні риси систем, що складають цю множину, до їхнього інваріанту [16, Р. 179]. На думку А. І. Уймова, розвиток загальних теорій систем пішов саме у цьому напрямку [9], а ідея створення загальних теорій біологічних, фізіологічних, соціальних тощо систем була покинута, оскільки в межах кожної науки вивчаються різні за своїм характером системи.

Ще один напрямок розвитку загальних теорій систем було запропоновано М. Месаровичем. Він поставив завдання побудови настільки загальної теорії, яка "могла б стати фундаментом для решті більш вузьких теорій та дозволяла б подолати рамки спеціалізації, приводячи, кінець кінцем, к більш глибокому розумінню світу, в якому ми живемо" [3, С. 15]. Цей напрямок досліджень підтримував видатний російський вчений В. М. Садовський [5; 9]. Взагалі, в працях В. М. Садовського найбільш виражена тенденція сприйняття загальної теорії систем як метатеорії, яка має покладатися в основу побудови окремих теорій будь-яких наукових областей [5, С. 71]. Не зважаючи на різні думки, що висловлювались із приводу розуміння ступеню правомірності вважати загальну теорію систем справжньою метатеорією, можна констатувати, що засобами будь-якого варіанту загальної теорії систем політичний процес також може бути представлений як система.

Одним з найбільш популярних варіантів загальних теорій систем, та найбільш виваженим з нашої точки зору, є параметрична загальна теорія систем, що була розроблена зусиллями учасників одеського системного семінару під керівництвом А. І. Уймова. Не останню роль у порівняній популярності даного варіанту загальної теорії систем грає та обставина, що цей варіант й у наш час користується увагою дослідників у багатьох сферах науки, в той час як багато з його "теорій-суперників" вийшли з наукового

ужитку разом із закінченням наукової активності їх творців та їх найближчих прибічників [див. напр.: 16, Р. 185 – 186]. Отже, подібна життєстійкість, на нашу думку, є запорукою високої наукової ефективності методологічного апарату параметричної загальної теорії систем.

У параметричній загальній теорії систем визначення "системи" здійснюється за допомогою таких категорій, як річ, відношення і властивість, та визначене, невизначене і довільне [10, С. 69 – 70]. Суть максимально широкого розуміння цих категорій, без яких не обходиться ніякий структурний опис системи, зводиться до наступного розуміння співвідношення властивостей, відносин та речей, що запропонував А. І. Уйомов. Категорії речі, властивості та відносин байдужі до природи тих об'єктів, які вони відображують. Тобто речі відрізняються не просторово, а якісно. Річ може бути представлена як сукупність властивостей або як сукупність відносин. Властивість, відповідно, задається або через поняття речі, або через поняття відношення. Властивість – це річ яку можна приписати, приєднати до іншої речі так, щоб ця остання все ж залишилася самою собою, тією ж самою річчю. Відношення, у свою чергу, вказується тільки через речі та/або властивості, і також може бути розглянуте або як річ, або як властивість. Речі, відносини та властивості розрізняються між собою не абсолютно, а відносно, лише по функціях, які вони виконують відносно одне одного [10, С. 71 – 72].

Зміст категорій визначеного, невизначеного і довільного розглядається в параметричній ЗТС у рамках загального уявлення про сенс цих понять, відповідного семантиці натуральних мов.

В рамках параметричної загальної теорії систем передбачається співіснування двох варіантів визначення власне системи:

1) Згідно атрибутивного визначення системою є довільна річ, коли якісь її відношення відповідають певній властивості.

2) Відповідно до реляційного визначення система – це довільна річ, певні властивості якої відповідають певному відношенню [10, С. 53].

Обидва визначення фіксують певний порядок представлення речі у вигляді системи: по-перше, передбачається відомим, в якому сенсі цей об'єкт розглядається як система ("певна властивість" згідно першої або "певне відношення" згідно другої дефініції); по-друге, обираються певні відносини (чи властивості – за другим варіантом визначення), що відповідають передбачуваній визначеності; по-третє, та сама "будь-яка річ" постає тим, на чому реалізуються обрані відносини (чи властивості).

Структура системи проявляється в двох варіантах – відповідно до двох способів системного представлення: реляційна (у випадку першого варіанту визначення) та атрибутивна. Зазвичай структуру у параметричній загальній теорії систем називають саме системоутворююче відношення (чи, відповідно до другого визначення, кажуть про системоутворюючі атрибути). Але якщо система вже задана, то ніщо не заважає виявити в ній і інші відносини (властивості), які можуть якось впливати на характеристики системи. Це – структура в широкому значенні слова.

Хоча структура є найважливішим дескриптором системи, при системному підході структури розглядаються не окремо від речей, а саме разом з речами, тобто завжди певним чином інтерпретуються.

Оскільки, згідно з визначеннями, у вигляді системи можна представити будь-який об'єкт, світ не ділиться на безліч тих речей, які спочатку і завжди є системами, і тих, які системами не є ані в якому сенсі ані за яких обставин. Тобто у рамках параметричної загальної теорії систем дійсність ділиться на системи та "не-системи" лише за інтенціональним принципом: всяка річ може розумітися й як система, й як "не-система". Усе, що спочатку сприймається як щось несистемне, негайно стає системою, коли виявлені відносини, що задовольняють певній властивості, або властивості, що знаходяться в певному відношенні [10, С. 53 – 54.].

На нашу думку, з точки зору параметричної загальної теорії систем, система політичного процесу може бути визначена як сукупність усіх явищ та процесів, що пов'язані (мають властивість бути пов'язаними) із метою заволодіння, утримання чи використання політичної влади. Атрибут мети досягнення тощо політичної влади ми розглядаємо у даному визначенні як системоутворюючу властивість. Наявність чи відсутність цього атрибуту й дозволяє прийняти рішення про включення чи не-включення до системи політичного процесу того, чи іншого процесу чи динамічного явища. Отже, це атрибутивне визначенні системи політичного процесу.

Система політичного процесу може бути визначена також як сукупність процесів та динамічних явищ, які відбуваються у зв'язку з діяльністю із передачі певної політичної інформації, прийняття чи не прийняття, а також трансляції політичних символів, вироблення політичних рішень та здійснення відповідних політичних дій тощо. В даному визначенні ми розуміємо усю діяльність, що пов'язана із досягненням, утриманням чи використанням політичної влади,

системоутворюючим відношенням. Таким чином виглядає реляційне визначення системи політичного процесу.

Отже, так можна визначити систему політичного процесу. В той же час неодноразово вказувалося, що системне представлення – не мета, а засіб системного підходу. В результаті такого представлення має виникнути можливість ще й характеристики об'єкту саме як системи, тобто визначення його специфічно системних властивостей [див., напр., 10, С. 57].

Отже, розглянемо основні риси системи політичного процесу з точки зору параметричної загальної теорії систем.

Параметрична загальна теорія систем надає два головних засоби аналізу та подальшого синтетичного вивчення будь-якої системи:

- набори системних параметрів, що надають узагальнену характеристику системи, та

- мову тернарного опису, що дозволяє, користуючись трьома базовими характеристиками будь-якої системи – речі, властивості та відношення – побудувати формальну системну модель даної системи.

Існує кілька друкованих описів мови тернарного опису (МТО), яка постійно вдосконалюється [2; 6; 7; 8]. При побудові моделі ми намагалися обмежуватися мінімумом символів і значків. У цілому ми дотримувалися алфавіту і правил, викладених у виданні версії 1984 р. (так звана мова тернарного опису-3) [2; 6]. Знаком \cdot позначається йота-оператор, а знаком $\bar{\cdot}$ – перегорнутий йота-оператор. Відповідно до правил МТО, для розрізнення кількох об'єктів, що ототожнюються за допомогою йота-операторів, припускається введення будь-яких символів поруч із відповідними операторами. Для кращої читаності формул ми намагалися використовувати при виборі таких символів перші букви слів або фраз, що виражають поняття, які ототожнюються. Вони розміщуються слідом за йота-операторами. Знак \cdot означає символ реістичного синтезу. Для позначення самих об'єктів ми майже скрізь використовуємо символ "a" (певна, невизначена річ), застосування якого виправдано завданням нашої роботи, що присвячена аналізу найбільш загальних суттєвих системних рис політичного процесу. Звернемо увагу на такі особливості вжитку нами деяких знаків: виділення формули (квазі-замкненість за термінологією [6, С. 159]) позначається фігурними дужками; замість подвійних дужок усіх трьох друкованих варіантів МТО застосовуємо зірочку усередині дужок, наприклад: a (*a).

У рамках параметричної ЗТС існує двоїсте визначення поняття система [7, С. 120 - 121] і, відповідно, дві схеми визначення системи:

$$\{ (tA) \text{ Система} \} =_{df} \{ [a (*]A)] t \} \quad (1)$$

$$\{ (tA) \text{ Система} \} =_{df} \{ t [(]A*) a] \} \quad (2)$$

Нам уявляється більш плідним використання для вивчення політичного процесу першої моделі системного представлення об'єктів і, відповідно, першої з наведених схем.

Відповідно до правил представлення об'єкта, як системи в рамках параметричної ЗТС першим кроком є визначення концепту – того, що цікавить нас у нашому дослідженні. Обраним нами атрибутивним концептом (t) є властивість "бути системою політичного процесу". Цьому концептові відповідає єдиний комплекс безперервних відношень, який складається з усіх відношень – передачі певної політичної інформації, прийняття чи не прийняття а також трансляції політичних символів, вироблення політичних рішень та здійснення відповідних політичних дій тощо – які й складають зміст політичного процесу. Усі ці відносини реалізуються на суб'єктах та об'єктах політичного процесу – простіше кажучи на всьому населенні тієї чи іншої країни, політичний процес якої й розглядається. Строго кажучи, слід було б відкинути із загального числа населення ту його частину, що на перший погляд, не має жодного відношення до політичного процесу, а саме – дітей, психічнохворих осіб та тих осіб, що відбувають кримінальне покарання. Але, оскільки вказані категорії населення у певних випадках беруть у політичному процесі участь як об'єкти певних політичних дій, слід відмовитись від їх вилучення зі складу субстрату системи політичного процесу.

Слід вказати на те, що у процесі здійснення тих чи інших відносин політичного процесу цілком природна ситуація, коли певний суб'єкт політичного процесу стає на тривалий чи нетривалий час у тому чи іншому відношенні об'єктом певних політичних дій. Отже, все населення країни складає субстрат системи політичного процесу. Власне системоутворююче відношення може бути представлено у вигляді незв'язаного списку перерахованих вище чотирьох видів відносин, які ми б віднесли до, так би мовити, базових чи таких, що найбільш часто реалізуються, та решти відносин, що складають зміст політичного процесу:

$$t_{\text{пц}} a, t_{\text{тц}} a, t_{\text{впр}} a, t_{\text{зц}} a, \dots \quad (3)$$

Уявляється доречним також відзначити можливість синонімічного тлумачення системоутворюючого відношення, як безперервного ($\iota_{\text{безп}} a$) процесу ($\iota_{\text{пр}} a$):

$$(\iota_{\text{пр}} a) \iota_{\text{безп}} a. \quad (4)$$

Крім того, інколи зустрічається тлумачення системоутворюючого відношення політичного процесу як циклічного ($\iota_{\text{ци}} a$) руху ($\iota_{\text{р}} a$):

$$(\iota_{\text{р}} a) \iota_{\text{ци}} a. \quad (5)$$

Під циклічним розуміється рух політичних подій від одного блоку інформації – рішень – дій до іншого, або ж від одного набору символів – рішень – дій до наступного у певному безупинному режимі. Останнє тлумачення, виражене у формулі (5), на наш погляд, не є вдалим, тому що в силу багатозначності і полемічності поняття "циклізм" не дає побачити реальний зміст структури системи.

Що стосується субстрату системи політичного процесу ($\iota_{\text{смп}} a$), складеного усім населенням країни, то він представлений незв'язним, вільним списком своїх підоб'єктів, що мають властивість "учасник політичного процесу" - $\iota_{\text{учп}} a$ (тобто є або суб'єктами політичного процесу, або ж політично значущими об'єктами даного процесу – в тому сенсі, в якому ми розглядали їх вище):

$$\iota_{\text{смп}} a =_{\text{df}} \bigcup_{\text{смп}} ([(\iota a^*) \iota_{\text{учп}} a], [(\iota a^*) \iota_{\text{учп}} a] \dots) \quad (6)$$

В межах даного незв'язного списку є сенс виокремлення власне суб'єктів політичного процесу та решти його учасників, яких ми позначили загальним визначенням політично значущих об'єктів:

$$\iota_{\text{всмп}} a \supset ([(\iota a^*) \iota_{\text{учп}} a]^*) \iota_{\text{смп}} a, ([(\iota a^*) \iota_{\text{учп}} a]^*) \iota_{\text{смп}} a, ([(\iota a^*) \iota_{\text{учп}} a]^*) \iota_{\text{воп}} a \dots \quad (7)$$

де $\iota_{\text{всмп}} a$ позначає наявність властивості бути суб'єктом політичного процесу, а $\iota_{\text{воп}} a$ позначає властивість бути об'єктом [політичного] процесу.

В той же час в певному сенсі більш продуктивним буде представлення субстрату системи політичного процесу через реалізацію на усіх його складових певного відношення:

$$\iota_{\text{смп}} a =_{\text{df}} \bigcup_{\text{смп}} ([\iota_{\text{бучп}} a (*\iota a)], [\iota_{\text{бучп}} a (*\iota a)] \dots) \quad (8)$$

Отже, згідно формули (8), субстрат політичної системи представлений незв'язним, вільним списком своїх підоб'єктів, на яких реалізується відношення "брати участь в політичному процесі" – $\iota_{\text{бучн}} a$. Таке визначення здається більш лояльним для випадків, коли участь у політичному процесі беруть не загально визнані суб'єкти політичного процесу. В даному випадку ми уникаємо визначення, так би мовити, соціально-політичної "якості" цих учасників, спираючись лише на факт їхньої залученості до політичного процесу.

Саме таке розміщення учасників політичного процесу відбиває ситуацію, з одного боку, можливості найрізноманітніших комбінацій цих учасників в політичному процесі, а з іншого – першопочаткову взаємну незалежність цих учасників один від одного в політичному сенсі. Сказане не означає, що учасники політичного процесу завжди незалежні один від одного. Навпаки, кожен дослідник може навести безліч прикладів, коли один учасник залежав від іншого. Йдеться про те, що ця залежність впливає не із базових властивостей даних учасників, а є емерджентною, тобто такою, що з'являється під час функціонування системи політичного процесу, яка, згідно передбаченню Л. Берталанфі [1, С. 47], є ієрархічною.

У той же час сказане вище не заперечує того факту, що учасники політичного процесу можуть різноманітним чином взаємодіяти один з одним. Слід зазначити, що з метою спрощення подальшого аналізу окремих учасників політичного процесу – $\iota [(ta^*) \iota_{\text{учн}} a]$ – може позначатися також – ιA , тобто:

$$\iota [(ta^*) \iota_{\text{учн}} a] =_{\text{df}} \iota A. \quad (9)$$

Таким чином, у самому загальному вигляді система політичного процесу описується в мові тернарного опису такою формулою:

$$(\{\iota_{\text{пн}} a, \iota_{\text{тн}} a, \iota_{\text{впр}} a, \iota_{\text{знд}} a, \dots\} (*\iota_{\text{спн}} a)) t, \quad (10)$$

де t – властивість "бути системою політичного процесу".

Отже, такою виглядає система політичного процесу з точки зору формальної інтерпретації у мові тернарного опису.

Таким чином, ми розглянули зміст та деякі загальносистемні характеристики системи політичного процесу в світлі методологічного апарату параметричної загальної теорії систем. Побудована система рівнянь у мові тернарного опису, що характеризує систему політичного процесу, надає можливості подальшого формального

вивчення загальносистемних рис системи політичного процесу. Потребують також вивчення характеристики даної системи, які можуть бути надані їй за допомогою ще одного елементу методичного апарату параметричної загальної теорії систем – атрибутивних системних параметрів. Отже, завданням наступних розвідок є з'ясування значень загальносистемних параметрів, які характеризують систему політичного процесу, та надання їм змістовної інтерпретації.

Література:

1. Бергаланфи Л. фон. Общая теория систем – обзор проблем и результатов / Л. фон Бергаланфи // Системные исследования: Ежегодник. – М.: Наука, 1969. – С. 30 – 54.
2. Мамчур Е. А., Овчинников Н. Ф., Уёмов А. И. Принцип простоты и меры сложности / Е. А. Мамчур, Н. Ф. Овчинников, А. И. Уёмов. – М.: Наука, 1989.
3. Месарович М. Основания общей теории систем / М. Месарович // Общая теория систем, М.: Мир, 1966.
4. Польовий М. А. Системні характеристики політичного процесу / М. А. Польовий // Актуальні проблеми політики. Одеса: Фенікс, 2010. – Вип. 40. – С. 593 – 601.
5. Садовский В. Н. Смена парадигм системного мышления / В. Н. Садовский // Системные исследования. Ежегодник 1992-1994, М., Эдиториал УРСС, 1994.
6. Уёмов А. И. Основы формального аппарата параметрической общей теории систем / А. И. Уёмов // Системные исследования: Ежегодник 1984. – М., 1984. – С. 152 – 180.
7. Уёмов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уёмов. – М.: Мысль, 1978.
8. Уёмов А. И. Системы и системные параметры / А. И. Уёмов // Проблемы формального анализа систем. – М., 1968. – С. 15-35.].
9. Уёмов А. И. Вадим Садовский: будущее в прошедшем [Электронный ресурс] / А. И. Уёмов. – Режим доступа: <http://www.philosof.onu.edu.ua/elb/uemov/sadovski.pdf>.
10. Цофнас А. Ю. Теория систем и теория познания / А. Ю. Цофнас. – Одесса: АстроПринт, 1999. – 308 с.
11. Шалютин С. М. О кибернетике и сфере ее применения / С. М. Шалютин // Философские вопросы кибернетики. – М.: Соцэкгиз, 1961. – С. 6 – 85.
12. Ashby W. R. Design for a brain: the origin of adaptive behaviour / W. Ross Ashby. N. Y.: John Wiley & sons; L.: Chapman & Hall, 1960. – 286 p.

13. Easton D. A Systems Analysis of Political Life / D. A. Easton. – New York: Wiley, 1965.
14. Frank L. K., Hutchinson G. E., Livingstone W. K., McCulloch W. S., Wiener N. Teleological mechanisms / L. K. Frank, G. E. Hutchinson, W. K. Livingstone, W. S. McCulloch, N. Wiener // Transactions. New York: Academy of Sciences, 1948. – Vol. 50. – 178 – 223.
15. Isaak A. C. Scope and methods of political science / Alan C. Isaak: rev. ed. Homewood, IL: Dorsey Press, 1975.
16. Klir G. J. W. Ross Ashby: a pioneer of systems science / George J. Klir // International Journal of General Systems. – 2009. – Vol. 38. – Issue 2. – P. 175 – 188.
17. Parsons T. The Structure of Social Action / T. Parsons. – McGraw Hill, 1937. – 817 p.
18. Sorokin P. A. Sociological Theories of Today / P. A. Sorokin. New York; London: Harper and How. 1966. – 676 p.
19. Whitehead A. Science and Modern World / A. Whitehead. – 2-nd ed. – New York: Macmillan, 1953. – 224 p.

*Др'юміна-Волок Н. В., НДІ Національної
академії прокуратури України*

ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЗАБОРОНИ РАСОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЯК НОРМИ JUS COGENS

Aequum et bonum, est lex legum

В статті досліджується становлення імперативного заперта расової дискримінації в контексті еволюції понять "рівність" і "справедливість" як складових доктрини о розмежуванні міжнародного права на jus cogens і jus despositivum. Розглядається теорія jus naturales як складовою докласическої форми міжнародного права і її вплив на трансформацію інститута прав человека в класическом міжнародном праві. Досліджується становлення національного і міжнародно-правового заперта расової дискримінації як явлення, протіворечачего давним філософским ідеям о пріоритете общей справедливости і рівності перед позитивним правом. Аналізується юридический процес общемирового признания імперативного статусу заперта расової дискримінації в сучасном міжнародном праві.

The article examines the development of racial discrimination peremptory prohibition in the context of the "equality" and "justice" notions evolution, as